

Kestävä tulevaisuus Tampereen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

1. Sisällys

1. Sisällys.....	2
2. Johdanto	3
3. Kestävän kehityksen tavoitteet, Agenda 2030.....	5
4. Arjen kestävyystyötä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ohjaavat tasot	6
5. Kestävä kehitys Tampereella.....	8
5.1. Yhteistyötahot	8
6. Kestävä elämäntapa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	10
7. Kestävän kehityksen osa-alueet varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavissa suunnitelmissa.....	12
7.1. Sosiaalinen kestävyys.....	12
7.2. Ekologinen kestävyys.....	13
7.3. Taloudellinen kestävyys	15
7.4. Kulttuurinen kestävyys.....	15
8. KETU-vastaavat.....	18
9. Ekososiaalinen sivistys	20
10. Myötätuntokasvatus.....	22
11. Ympäristö- ja kestävyyskasvatus	24
11.1. Luonto oppimisympäristönä.....	26
11.2. Ilmastokasvatuksen apupyörämalli varhaiskasvatukseen	27
12. Kuinka kohdata vaikeita aiheita lasten kanssa?	29
13. Yhteenveto	31
14. Materiaalivinkkejä.....	33
15. Lähteet.....	34

Kannen kuva: Laura Vanzo, Visit Tampere

Materiaali on laadittu joulukuussa 2024 ja sen laatimisesta on vastannut Ulla Niskanen.

2. Johdanto

Tämä opas on koottu Tampereen kaupungin sivistyspalvelujen toimesta tukemaan kestävän elämäntavan kasvatusta Tampereen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yksiköissä. Oppaan tarkoituksena on yhdistää Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetussuunnitelma varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tehtävään arjen kestävyystyöhön. Opas on suunnattu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijöille, sekä kaikille aiheesta kiinnostuneille. Opas avaa kestävän tulevaisuuden työn tarkoitusta ja taustaa sekä tuo esille Tampereella käytössä olevia toimintatapoja ja yhteistyötahoja. Oppaassa syvennyttään myös ekososiaalisen sivistyksen käsitteeseen, ympäristökasvatukseen sekä myötätuntokasvatukseen.

Kestävän tulevaisuuden, kestävän kehityksen sekä kestävän elämäntavan -termit ovat arkisessa puheessa käytössä toistensa synonyymeina. Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan maailmanlaajuisesti, alueellisesti sekä paikallisesti tapahtuvaa yhteiskunnallista muutosta. Tämän muutoksen päämääränä on tarjota hyvän elämän mahdollisuudet myös tuleville sukupolville. Kestävän tulevaisuuden taustalla on tavoite tulevaisuudesta, jossa ihmisten toiminta pysyy luonnon kantokyvyn rajoissa. Kestävällä elämäntavalla tarkoitetaan tavallista elämää, josta ei jää liian isoa määrää jätettä. Pyrkimyksenä on, että tuleville sukupolville jäisi jäljelle materiaaleja, joita hyödyntää.

Varhaiskasvatus ja esiopetus osana sivistyspalvelujen kokonaisuutta rakentavat kaupunkia, jossa jokaisella on mahdollisuus ja kyky itsensä toteuttamiseen, olla aktiivinen osa yhteisöään ja kasvaa ihmiseksi, joka rakentaa parempaa maailmaa myös muille. Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatuksen tunnuslauseeksi on muotoiltu visio "*Varhaiskasvatus ja esiopetus – yhdessä tekemällä parasta lapselle*". Tämä visio yhdessä Tampereen strategian neljän painopisteen: yhdenvertaiset yksilöt, tekevät yhteisöt, hiilineutraaleja tekoja sekä tulevaisuuden edelläkävijyyys kanssa luovat pohjan tamperelaiselle varhaiskasvatukselle.

Kaupunkina Tampere on vetovoimainen ja kulttuurillisesti moninainen. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat nähtävissä myös Tampereella. Sään ääriolojen lisääntyminen, taloudellisten ja sosiaalisten riskien lisääntyminen, globaalin talouskehityksen epävarmuudet sekä energiajärjestelmän muutokset vaikuttavat tamperelaisten arkeen. Varhaiskasvatus ja esiopetus ovat avainasemassa tulevaisuuden kansalaisten kasvatustyössä. Tampereen varhaiskasvatus- sekä esiopetusyksiköissä työskentelevät kestävän tulevaisuuden vastaavat (KETU-vastaavat) toimivat työyhteisössään yhdenvertaisuus- sekä kestävyystyön suunnannäyttäjinä, jotka innostavat yhteisöä toimimaan maapallomme hyväksi.

Lapsuudessa muodostettu yhteys luontoon kestää läpi elämän. Yhdenvertaisesti toisia kohteleva lapsi kasvaa muut huomioon ottavaksi aikuiseksi. Pienet teot kasvavat suuriksi, kun teemme niitä yhdessä. Ekososiaalisesti sivistyneellä kansalaisella on taitoja, joiden avulla selviytyä muuttuvassa maailmassa maapallon rajat ymmärtäen.

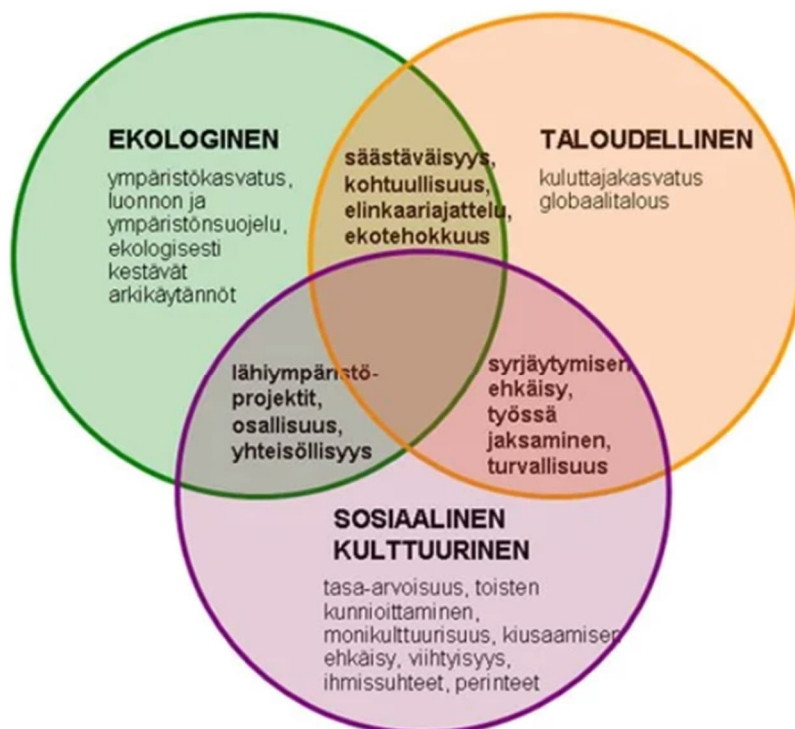
Hyppää mukaan oppaan vietäväksi ja syvennä tietouttasi kestävän elämäntavan kasvatuksesta ja toteutuksesta - sillä yhteinen hyvä tulevaisuus kuuluu kaikille.

3. Kestävän kehityksen tavoitteet, Agenda 2030

Kestävä kehitys määritellään yhteiskunnassa alueellisesti, paikallisesti sekä maailmanlaajuisesti tapahtuvaksi muutokseksi. YK:n jäsenmaiden vuonna 2015 asettama kestävä kehityksen toimintaohjelma tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä hyvinvoinnin turvaamiseen ympäristölle kestävällä tavalla. Toimintaohjelma sisältää 17 tavoitetta (Sustainable Development Goals), jotka jäsenmaiden tulisi yhdessä saavuttaa vuoteen 2030 mennessä. Suomi on sitoutunut tavoitteiden saavuttamiseen niin kansainvälisessä yhteistyössä kuin kotimaassa.

Vuonna 2023 YK: julkaisi väliraportin, jossa arvioitiin tavoitteiden toteutumista. Raportin mukaan, yksikään 17 tavoitteesta ei tule toteutumaan nykyisellä etenemisvauhdilla. Positiivista kehitystä on kuitenkin tapahtunut vuosien 2015–2019 aikana, jolloin edettiin äärimmäisen köyhyyden poistamisessa, äitiys- ja lapsikuolleisuuden vähentämisessä sekä puhtaan veden ja sähkön saattamisessa yhä useamman käyttöön. Arvion mukaan asetetut tavoitteet ovat yhä saavutettavissa, eikä niitä tule hylätä.

Kestävä kehitys jaetaan neljään osa-alueeseen. Näitä alueita ovat ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Osa-alueita käsitellään tässä oppaassa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmien kautta.

Kestävän kehityksen ulottuvuudet, Suomen ympäristöopisto SYKLI

4. Arjen kestävyystyötä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ohjaavat tasot

Kestävän tulevaisuuden kasvatusta pohjautuu kansallisiin sekä alueellisiin asetuksiin ja asiakirjoihin. Ylimmälle globaalille tasolle asettuvat YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 sekä lapsen oikeuksien sopimus. Valtakunnallisesti varhaiskasvatusta ja esiopetuksen kestävyystyötä ohjaavat Opetushallituksen laatimat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Kaupunkikohtaisesti toimintaa ohjaavat Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2022, Tampereen kaupungin esiopetussuunnitelma 2024 sekä Tampereen strategia 2030. Tampereella yksiköt laativat myös toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sekä kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman.

Yksikkökohtaisesti arjen työhön vaikuttavat päiväkodin toimintasuunnitelma ja esiopetusyksikön lukuvuosisuunnitelma, sekä lasten henkilökohtaiset oppimissuunnitelmat. Edellä mainitut asiakirjat ohjaavat varhaiskasvatusta ja esiopetuksen arjessa tapahtuvaa ilmasto-, ympäristö-, sekä yhdenvertaisuuskasvatusta. Tampereen varhaiskasvatus- ja esiopetusyksiköissä toimivat KETU-vastaavat ovat avainasemassa laadittujen asiakirjojen velvoittaman kestävyyskasvatusta toteutumisessa.

5. Kestävä kehitys Tampereella

Tampereella kestävä kehitys otetaan huomioon kaupungin toiminnassa ja päätöksenteossa ja se on kaupungin strategiaa ja johtamista läpileikkaava teema. Tampere on sitoutunut ottamaan huomioon kaikki kestävä kehityksen eri osa-alueet (sosiaalisen, kulttuurisen, ekologisen sekä taloudellisen) kehittyessään. Tampereen strategian 2030 – painopisteitä ovat: yhdenvertaiset yksilöt, tekevät yhteisöt, hiilineutraaleja tekoja sekä tulevaisuuden tekijät. Tampereen strategian painopisteet edistävät erityisesti kymmentä YK:n kestävä kehityksen tavoitetta. Näitä tavoitteita ovat: terveyttä ja hyvinvointia, hyvä koulutus, ihmisarvoista työtä ja talouskasvua, kestävä teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuuria, eriarvoisuuden vähentäminen, kestävä kaupungit ja yhteisöt, vastuullista kuluttamista, ilmastotekoja, maanpäällinen elämä, sekä yhteistyö ja kumppanuus.

Kaupungin ilmastotoimenpiteet kootaan yhteen kahden vuoden välein päivitettävään Hiilineutraali Tampere 2030 -tiekarttaan. Tiekartta täydentää erillisenä asiakirjana myös Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Se sisältää suuria investointeja kuten raitiovaunuliikenteen aloittamisen ja linja-autojen muuttamisen vähäpäästöiseksi. Mukana on myös pienempiä tekoja, joilla on suuri vaikutus, kun ne omaksutaan päivittäisiksi rutiineiksi ja tavoiksi. Tällaisia tapoja ovat esimerkiksi jakamistalouden edistäminen, kestävä hankinnat, kasvisruoan lisääminen sekä kierrätyksen tehostaminen. Tiekartan avulla kaupunki arvioi, viestii ja raportoi toimien edistymistä. Ilmasto- ja ympäristöpolitiikan yksikkö vastaa tiekartan päivityksestä kaupungin palvelualueiden, liikelaitosten ja yhtiöiden kanssa.

Hiilineutraali Tampere -tiekartassa on osoitettu useita kestäväan tulevaisuuteen tähtäviä toimenpiteitä päiväkodeille ja kouluille. Toimenpiteet sisältävät vuoden 2024 tiekartassa toimia kestävä liikunnan lisäämiseksi päiväkotimatkoilla, vastuullisiin ruokailutottumuksiin kannustamiseen, lihaproteiinin vähentämiseen ruokalistailla, ruokahävikin vähentämiseen, kasvisruuan houkuttelevammaksi tekemiseen, ekososiaalisen sivistyksen lisäämiseen sekä kestäväan tulevaisuuden tukimateriaalin tuottamiseen.

5.1. Yhteistyötahot

Kestävä kehityksen työtä sekä ympäristökasvatusta tekevät useat tahot Tampereella. Nämä kaikki toimijat toimivat yhteistyössä varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen yksiköiden kanssa.

Tampereen luontokoulu Korento tukee varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulujen luonto- ja ympäristökasvatusta opetussuunnitelmien pohjalta. Luontokoulu tavoittaa vuosittain jopa yli 5000 varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lasta, nuorta sekä kasvattajaa luontokoulupäivien aikana.

Etusijalla toiminnassa ovat viskari- ja esikouluryhmät sekä 4. ja 7.luokat. Luontokoulu myös kouluttaa kasvattajia ja opettajia. Korento sijaitsee Tampereella Teiskon Terälähdessä.

Vihreä lippu on Suomen suurin kestävän kehityksen ohjelma ja ympäristösertifikaatti kasvatusalalle. Ohjelmaan osallistujille myönnetään Vihreä lippu sertifikaatti - osoitukseksi toiminnan jatkuvasta kehittämisestä kestävämmäksi. Vuonna 2024 Tampereelta toiminnassa mukana on 28 kasvatustalon toimijaa (suurimmilta osin kouluja ja päiväkoteja). Vihreä lippu osallistujat saavat valmista materiaalia, neuvontaa, tukea sekä palautetta toiminnastaan.

Tampereen luonnontieteellinen museo toimii alueellisena vastuumuseona, jonka tehtävänä on edistää

ympäristökasvatusta Tampereella. Se toimii Tampereella ja

Pirkanmaalla luontotiedon lähteenä. Näyttelyissä korostuu Pirkanmaan luonnon monimuotoisuus. Museon pyrkimyksenä on tuoda luonto lähemmäs ihmistä.

Näyttelyt toimivat porttina kaikenikäisille kävijöille luontoon, mutta erityisesti

ympäristökasvatuksen kohteena ovat päiväkotit- sekä kouluikäiset lapset ja nuoret. Eri

ikäisille vieraille on saatavilla kohdennettuja opetuspaketteja mm. lainattavia luonnon tutkimusvälineitä, lainattavia näytteitä sekä asiantuntijapalveluita (kysy mitä vaan

luonnosta). Luonnontieteellinen museo sijaitsee museokeskus Vapriikissa, aivan Tampereen keskustassa. Museon palvelut ovat maksuttomia.

VAPRIIKKI

Täpät:

- Tampereen luonnontieteellinen museo vastaa luontoon liittyviin kysymyksiin, voitte kysyä asiantuntijoilta lasten esittämiä kysymyksiä sähköpostilla, soittamalla tai zoomissa.

6. Kestävä elämäntapa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) kasvatus määritellään toiminnaksi, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoitteeksi määritellään kulttuuriperinnön, tärkeiden arvojen sekä traditioiden siirtäminen sukupolvelta toiselle. Kasvatuksen avulla lapsia ohjataan ajattelemaan kriittisesti, muodostamaan omia mielipiteitään sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla.

”Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.”
-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 35.

Kasvatuksella on sivistyksellinen rooli, jonka mukaan kasvatuksen tulee ohjata tietoisesti lasten identiteetin muodostumista, jotta lapset oppivat havaitsemaan toimintansa vaikutukset ympäristöön ja muihin ihmisiin. Näin ollen kestävä tulevaisuuden aiheita käsitellessämme varhaiskasvatuksessa sekä esiopetuksessa, toteutamme opetussuunnitelmien mukaista kasvatustoimintaa.

Toiminnan tavoitteet varhaiskasvatuksessa asetetaan siten, että lasten kielellinen, kulttuurillinen ja katsomuksellinen osaaminen ja ymmärrys lisääntyvät sekä moninaisuus näkyy arjessa oppimisympäristöissä sekä keskusteluissa.

Varhaiskasvatuslaissa 3 § asetetaan varhaiskasvatukselle 10 tavoitetta. Erityisesti neljä näistä tavoitteista pitää sisällään kestäväan tulevaisuuteen liittyviä tavoitteita. Nämä neljä tavoitetta ovat:

- Tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti; (sosiaalinen kestävyys)
- Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa positiiviset oppimiskokemukset; (kulttuurinen & sosiaalinen kestävyys)
- Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia

ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa; (sosiaalinen & kulttuurinen kestävyys)

- Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen; (sosiaalinen, kulttuurinen, ekologinen & taloudellinen kestävyys)

Tampereen varhaiskasvatuksen arvoperusta nojaa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustaan, kuntakohtaisiin tarkennuksiin sekä Tampereen Strategiaan 2030. Tampereella varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen perustan muodostaa leikki. Kaikki pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa pohjautuu leikkimiseen. Mitä tahansa asiaa on mahdollista käsitellä ja harjoitella leikin kautta. Leikissä opitut taidot siirtyvät lapsen elämän muille osa-alueille. Leikki avaa oven esimerkiksi ympäristökasvatuksen, yhdenvertaisuuden ja myötätunnon maailmaan.

Tärpit:

- Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurillisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys.
- Kestävä elämäntavan kasvatus ei ole arvovalinta, vaan opetussuunnitelmissa asetettu välttämättömyys.
- Kestävä elämäntavan kasvatus pitää sisällään ekologisten arvojen ja toimintatapojen lisäksi kulttuuriperinnön ja eettisen ajattelun kasvua ja kehitystä.
- Kaikki pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa pohjautuu leikkimiseen. Mitä tahansa asiaa on mahdollista käsitellä ja harjoitella leikin kautta. Leikki avaa oven esimerkiksi ympäristökasvatuksen, yhdenvertaisuuden ja myötätunnon maailmaan.

7. Kestävän kehityksen osa-alueet varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavissa suunnitelmissa

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista Tampereella määrittävät Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma ja Tampereen esiopetuksen opetussuunnitelma. Kestävä kehitys jaetaan neljään osa-alueeseen. Näitä alueita ovat ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita, jotta kaikki neljä ulottuvuutta huomioidaan. Tampereella varhaiskasvatuksessa painotetaan laadun ja osaamisen kehittämisen lisäksi yksilöiden yhdenvertaisuutta, moninaista yhteisöllisyyttä sekä ekososiaalisen sivistyksen merkitystä. Tässä luvussa tuodaan esille varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä esiopetussuunnitelmaan tehtyjä kirjauksia kuhunkin kestävän kehityksen osa-alueeseen liittyen. Terveellisen ja kestävän elämäntavan ollessa osa varhaiskasvatuksen arvoperustaa.

7.1. Sosiaalinen kestävyys

Sosiaalisen kestävyuden perusajatuksena on, että jokaisella tulisi olla tasavertaiset mahdollisuudet yhteiskunnassamme. Hyvinvoinnin, perusoikeuksien ja osallistumisen tulisi olla turvattua jokaiselle niin nykyiselle kuin tulevalle sukupolvelle. Sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään sosiaalisen hyvinvoinnin, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tasoja. Käytännössä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sosiaalisesti kestävä toiminta pitää sisällään muun muassa tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, moninaisuuden, kiusaamisen ehkäisyn, tunnetaitojen ja kaveritaitojen, sukupuolisensitiivisyyden sekä rasmin vastaista toimintaa. Sosiaalista kestävyyttä on myös ystävällinen vuorovaikutus, lasten vahvuuksien ja tunteiden huomioiminen sekä lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen.

”Sosiaalisesti kestäväällä osallisuuden toimintakulttuurilla edistetään tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä ehkäistään syrjäytymistä. Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuri käsittää lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön väliset suhteet niin, että kaikilla on mahdollisuus aktiiviseen toimijuuteen. Osallisuuden edistäminen kuuluu inklusiiviseen toimintakulttuuriin. Lasten näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisesti kestäväällä osallisuuden toimintakulttuurilla on yhteys kuulumisen tunteeseen, hyväksytyksi tulemiseen, lasten tarpeisiin sekä osallistumiseen yhteisössä tehtävään päätöksentekoon.”
-Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, 2022, s. 32)

Sosiaalisesti kestävä ja pedagogisesti painottuva osallisuuden toimintakulttuuri mahdollistaa yhteisön jäsenten (huoltajien, lasten sekä henkilöstön) keskinäisen luottamuksen ja kunnioituksen. Kiireetön, läsnäolosta syntyvä ilmapiiri ja sensitiivinen kohtaaminen on myös tärkeää. Kuulluksi tuleminen sekä omien mielipiteiden ja aloitteiden esille tuominen tulee mahdollistaa kaikille. Yhteisön jäsenten välisiä valtasuhteita ja niiden vaikuttavuutta tulee tunnistaa, tiedostaa ja käsitellä avoimessa dialogissa pedagogisia ratkaisuja tehtäessä. Toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa otetaan kaikki ryhmään kuuluvat henkilöt huomioon.

"Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi."

"Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta."

"Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia."

-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 48–49.

Inklusiivinen toimintakulttuuri takaa sen, että; kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, lapsen etu on toiminnassa ensisijaista, kaikki lapset saavat tasa-arvoista ja yhdenvertaista kohtelua, ketään ei syrjitä ja moninaisuutta arvostetaan. Toiminta on yhteisöllistä ja kaikilla on mahdollisuus sosiaaliseen osallisuuteen. Tampereella varhaiskasvatusyksiköt laativat kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelman sekä toiminnallisen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman. Suunnitelmien laatiminen toteutetaan yhdessä henkilöstön, lasten ja huoltajien kanssa. Suunnitelmien toteutumista arvioidaan ja seurataan vuosittain.

7.2. Ekologinen kestävyys

Ekologisen kestävyys tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden säilyminen, ekosysteemien toimiminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö. Ekologinen kestävyys luo pohjan ihmisen hyvinvoinnille ja sen osa-alueille (sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen). Käytännössä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ekologinen

kestävyys pitää sisällään esimerkiksi ympäristökasvatukseen, lapsen luontosuhteeseen, lähiympäristöön, kierrätykseen sekä kestävään ruokailuun ja liikkumiseen liittyviä kokonaisuuksia. Ekologisesti kestävät arkikäytännöt ulottuvat myös varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogisen toiminnan ulkopuolelle. Kestävät arkikäytännöt ovat osa yksikön arkea sekä lähiympäristöprojektit laajentavat toimintaa yksikön ulkopuolelle yhteisöön. Ekologista kestävyyttä on esimerkiksi lajittelu ja kierrätys, sähkön, veden ja esimerkiksi muovin käytön tarkkailu.

Lapsia ja perheitä tulisi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kannustaa kestävään liikkumiseen erityisesti lasten tuonti- ja hakutilanteissa. Lasten kanssa harjoitellaan turvallista liikkumista liikenteessä mahdollisuuksien mukaan niin kävellen, joukkoliikennettä käyttäen kuin pyöräillen. Eri liikennevälineitä voidaan tuoda lapsille tutuiksi keskustelemalla liikennevälineistä sekä niiden käyttämästä polttoaineesta. Ryhmien yhteiset haasteet voivat myös motivoida perheitä liikkumaan varhaiskasvatukseen kestävästi.

”Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.”

”Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.”

-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 51.

Ruokakasvatus on tärkeä osa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ekologisesti kestäviä arkikäytäntöjä. Ruokakasvatusta toteutetaan kansallisten ruokailusuositusten mukaisesti. Tämä pitää sisällään esimerkiksi vastuullista ruokailua, jätteiden vähentämistä, miellyttävien ja rauhallisten ruokailutilanteiden luomista, myönteisen ja tasapainoisen ruokasuhteen tukemista, tapa- ja ruokakulttuurin välittämistä sekä lasten itseilmaisun ja osallisuuden kehittämistä.

Ollakseen kestävä ruoan kulutuksen tulee olla terveellistä sekä turvallista. Terveellinen terveyttä edistävä ruoka ja syöminen edistävät kestävä kehitystä. Tampereella varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa edistetään kasvisruuan houkuttelevuutta sekä lihaproteiineja korvataan kokonaan tai osittain kasviproteiineilla. Aikuisella on merkittävä rooli arjen ruokailutilanteissa. Aikuisen asenteet ruokaa kohtaan siirtyvät herkästi lapsiin, joten sensitiivinen suhtautuminen ruokaan on tärkeää. Ruokakasvatuksen voidaan katsoa olevan osa ympäristökasvatusta.

Ekologinen kestävyys pitää sisällään myös katseen kääntämistä tulevaan. Tulevaisuuteen tulee suhtautua toiveikkaasti ja sen pohdintaa voidaan toteuttaa lasten kanssa esimerkiksi tuleviin vuodenaikoihin huomiota kiinnittäen. Lapsia osallistetaan oppimisympäristöjen suunnitteluun sekä heidän kanssaan voidaan rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja.

7.3. Taloudellinen kestävyys

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa tasapainoista, kestävä kasvua, joka ei tapahdu luonnonvaroja liikakäyttäen ja velkaantuen. Taloudellinen kehitys on kestävällä tasolla silloin, kun maapallon resurssit uusiutuvat nopeammin, kun niitä käytetään. Kestävä talous luo pohjaa erityisesti sosiaaliselle kestävyydelle. Kierrätys, uusiutuvien luonnonvarojen käyttö, uusiutumattomien luonnonvarojen kohtuullinen käyttö ja jätteiden minimointi ovat kaikki keskeisiä taloudellisen kestävyysden toimia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) painotetaan välineiden ja tilojen yhteiskäytön, kohtuullisuuden, säästäväisyyden, korjaamisen ja uusiokäytön merkitystä. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjessa taloudellinen kestävyys näyttäytyy kuluttajakasvatuksena, säästäväisyytenä, viisaina valintoina sekä elinkaariajatteluna yksikön arjessa (kuten tavaroiden jakamisen ja lainaamisen käytännöissä).

7.4. Kulttuurinen kestävyys

”Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.”
-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 53.

Kulttuurinen kestävyys takaa kulttuurien kehittymisen ja säilymisen. Kulttuuriperintö muodostuu kielten, tapojen ja perinteiden olemassaolosta. Monimuotoisuuden arvostaminen ja kaikkien oikeuksien kunnioittaminen edesauttavat

kulttuuriperinteiden säilymistä. Rauhan, ihmisoikeuksien sekä yhteistyön edistäminen ovat merkittäviä osia kulttuurisen kestävyuden ulottuvuutta.

”Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä tuodaan näkyville kulttuurista moninaisuutta sekä kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta.”

-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 35

”Esiopetuksessa toteutetaan kielellisesti, katsomuksellisesti ja kulttuurisesti vastuullista pedagogiikkaa, joka vahvistaa yhdenvertaisuutta. Henkilöstön oma kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen osaaminen on edellytys lasten sosiaalisesti kestävä elämäntavan kehittymiselle. Lasten ja perheiden moninaiset taustat ovat lähtökohtana kulttuuri ja 39 YK:n yleissopimus lastenoikeuksista 1989 Esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet 13 Esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet katsomuskasvatukselle esiopetuksessa. Erilaisiin kulttuurien ja katsomusten ilmenemismuotoihin tutustutaan arjessa esiin tulevista tilanteista ja niitä tehdään näkyviksi oppimisympäristössä.”

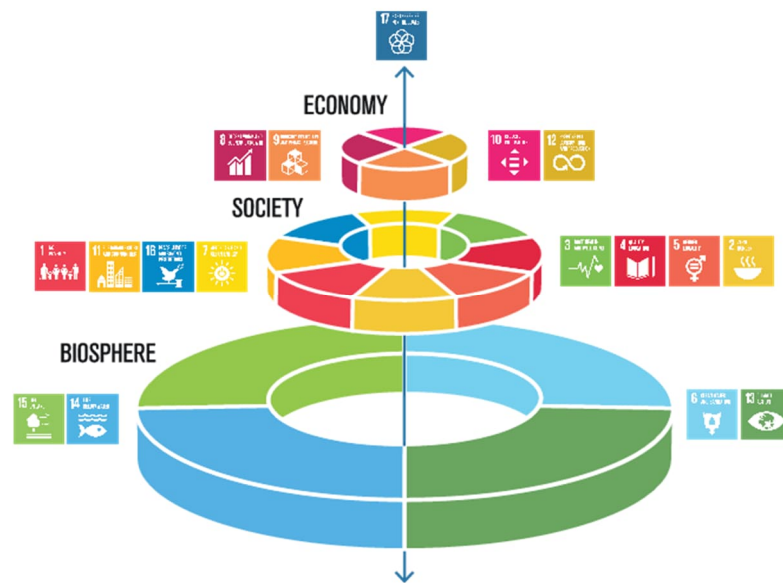
-Tampereen esiopetuksen opetussuunnitelma, 2024, s. 13–14.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa perinneleikit, erilaisten arvojen ja näkemysten hyväksyminen sekä, pohjoismaalaisena erikoisuutena jokaisen oikeudet ovat osa kulttuurillista kestävyttä. Kuin myös arkkitehtuurin tarkastelu.

Tampereella toteutetaan kielitietoista varhaiskasvatusta, joka on kielellisesti, kulttuurillisesti ja katsomuksellisesti vastuullista pedagogiikkaa. Tällainen pedagogiikka tukee lapsen identiteetin kehittymistä sekä osallisuutta. Lapsen kehitykselle on tärkeää kuulluksi, kohdatuksi ja nähdyksi tuleminen. Jokainen lapsi nähdään arvokkaana omana itsenään. Henkilöstön tehtävänä on luoda turvallinen vuorovaikutusilmapiiri, jossa toiminnan tavoitteet asetetaan siten, jotta lasten kielellinen, kulttuurillinen ja katsomuksellinen tietämys lisääntyy. Moninaisuus tuodaan näkyväksi arjen keskusteluissa sekä oppimisympäristössä.

Kaikki edellä mainitut kestävä kehityksen osa-alueet ovat keskinäisriippuvaisia toisistaan. Nämä ulottuvuudet tulisi kuvata toisiinsa limittäisinä, ei erillisinä kokonaisuuksina. Biosfäärin ollessa muiden tasojen perusta. Biosfääri muodostaa maapallolla tason, jolla elämä on mahdollista. Kaikki maapallolla elävä elää biosfäärissä eli eliötasolla. Eri biosfäärin tasoja ovat muun muassa havumetsä, aavikko, savanni sekä sademetsä.

Oheessa kestävän kehityksen tavoitteista koottu *hääkakkumalli*. Malli kuvastaa sitä, kuinka taloudelliset- ja sosiaaliset tasot tulisi nähdä osana biosfääriä.

Rockström & Sukhdeev, (2015). Azote Images for Stockholm Resilience Centre.

Täripit:

- Kestävän tulevaisuuden aiheet kulkevat mukana varhaiskasvatussuunnitelmassa koko suunnitelman läpileikkaavana kokonaisuutena.
- Kun toteutat KETU-kasvatusta, toteutat VASU:n velvoittamaa ja ohjaamaa toimintaa.

8. KETU-vastaavat

Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa työntekijöiden työntekijäkokemusta vahvistetaan ammattitaidon kehittämisen tukemisella. Henkilöstön osaamista hyödynnetään pedagogisessa kehittämisessä erilaisten vastuutehtävien kautta. Jokaisessa varhaiskasvatyüksikössä Tampereella toimii vastuuhenkilöitä. Jokaisessa yksikössä tulisi olla nimettynä vähintään neljä eri vastuuhenkilöä. Näitä vastuuhenkilöitä ovat SALLI-vastaava (liikkuminen ja ruokakasvatus), KETU-vastaava (kestävä tulevaisuus), KUKA-vastaava (kulttuurikasvatus) sekä DIGI-vastaava (digitaalinen osaaminen). Vastuuhenkilöitä voi olla yhden sijasta myös useampia, jos yksikön koko edellyttää sitä, tai työskentelyssä halutaan hyödyntää työparityöskentelyä.

Vastuuhenkilöille järjestetään Teams- tai livetapaamisia vuosittain, joiden aikana on mahdollista verkostoitua. Vastuuhenkilöille on käytössään yhteinen Teams-työtila. KETU-vastaaville lähetetään kuukausittain uutiskirje, joka sisältää tietoa ajankohtaisista koulutuksista ja tapahtumista sekä käytännön vinkkejä arjen kestävyystyöhön.

KETU-vastaava vahvistaa edellä mainittujen muiden vastaavien tavoin vasun- ja esiopsin sisältöjen tavoitteellista toteutumista yksiköissä. Vastaava jakaa kokonaisuuteen liittyvää tietoa yksikön sisällä henkilöstölle. Yksiköissä tulee varata säännöllisesti aikaa kunkin vastaavan aihealueiden yhteiseen käsittelyyn esimerkiksi talon palaverissa. Vastuuhenkilöille järjestettäviin tapaamisiin osallistuminen tulee myös mahdollistaa.

KETU-vastaava edistää yksikön kestävän elämäntavan mukaista toimintaa huomioiden kaikki kestävän tulevaisuuden osa-alueet (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurinen) sekä pitää yllä kestävän elämäntavan mukaista keskustelua. KETU-vastaava toimii yksikössään kestävyystyön suunnannäyttäjänä. Vastaavana työskentelevä saa myös mahdollisuuden verkostoitua muiden aiheen parissa työskentelevien kanssa.

Täripit:

- Jokaisessa yksikössä tulee olla nimettynä vähintään neljä vastuuhenkilöä (SALLI, KETU, KUKA & DIGI).
- Vastuuhenkilö edistää opetussuunnitelmien mukaisten tavoitteiden toteutumista.

- Vastaavien ammattitaitoa tuetaan muun muassa tapaamisten, uutiskirjeiden sekä koulutusten avulla.
- KETU-vastaavan voidaan nähdä toimivan oman yksikkönsä tulevaisuuden toivon ja kestävyyskasvatuksen suunnannäyttäjänä.

9. Ekososiaalinen sivistys

”Lisäksi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa edistetään ekososiaalisen sivistyksen periaatteita. Vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmisten välisyys ohjaavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintaa ja palveluja sekä niiden kehittämistä.”

-Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, 2022, s. 4.

”Tampereella painotetaan yksilöiden yhdenvertaisuutta, moninaista yhteisöllisyyttä, ekososiaalisen sivistyksen merkitystä sekä laadun ja osaamisen kehittämistä.”

-Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, 2022, s. 33.

Ekososiaalisen sivistyksen käsitteen avulla voidaan yrittää hahmottaa oppimisen ja kasvatuksen kannalta laajojen systeemien keskinäistä riippuvuutta. Ekososiaalisen sivistyksen päämääränä on hyvän elämän edellytysten turvaaminen yhden maapallon rajoissa nykyisille ja tuleville sukupolville sekä eliökunnalle. Ekososiaalisesti sivistynyt henkilö tiedostaa ekologisen, taloudellisen sekä sosiaalisen todellisuuden olevan keskinäisriippuvaisia toisistaan. Ekososiaalinen sivistys vahvistaa luottamusta tulevaisuuteen. Ekososiaaliseen sivistykseen kasvanut henkilö tunnistaa ihmisillä olevat vastuut ja vapaudet, jotka ovat joko riippuvaisia luonnosta tai toisista ihmisistä. Tällainen ajattelu tähtää siihen, että inhimillisen kasvun tavoitteena olisi luottavaisesti tulevaan suhtautuva yksilö.

Ekososiaalisen sivistyksen periaatteita ovat vastuullisuus, kohtuullisuus sekä ihmistenvälisyys. Vastuullinen maailmasuhde pitää sisällään käsityksen siitä, että olemme vapaita käyttämään luonnonvaroja, mutta on meidän vastuullamme huolehtia siitä, että luonnonvaroja riittää myös tuleville sukupolville. Kohtuullisuus pitää sisällään kysymyksen siitä, minkä verran on riittävästi. Ihmistenvälisyyden pohjalla on käsitys siitä, että jokaisella on mahdollisuus osallistua yhteisöihin ja mahdollisuus tulla hyväksytyksi omana itsenään. Elämässä myönteisinä koetut kokemukset liittyvät useammin materian sijasta toisiin ihmisiin. Palvelutalous, kiertotalous, reaalityous sekä paikallistalous ovat kaikki ekososiaalisen sivistyksen ilmentymiä.

Ekososiaalisesti sivistynyt henkilö ymmärtää sen, että aineeton pääomamme (varallisuus) voi kasvaa loputtomasti, mutta aineelliselle kulutukselle maapallo asettaa rajat. Henkisen hyvinvoinnin tavoittelu syrjäyttää materian haalimisen. Ekososiaalista sivistystä tarvitaan, jotta voimme saavuttaa kestävästä maailman. Toteuttaessamme ekososiaalista sivistystä kasvatukseen tulee antaa lapsille mahdollisuus vaikuttaa ekologiseen kestävyys, ympäristökysymyksiin sekä sosiaaliseen tasa-arvoon. Ryhmän kanssa toteutettavat leikit ja tehtävät edistävät tunne- sekä sosiaalisten taitojen, empaattisuuden ja eettisyyden harjoittelua. Käytännössä

varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lasten kanssa opetellaan tarkastelemaan luonnon, ihmisen ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arjessa tämä voi olla luonnon ja ystävyys- ja kaverisuhteiden kunnioituksen tarkastelemista ja näiden merkityksen ymmärtämistä kokonaiskuvan kannalta. Aikuisen esimerkki on merkittävä myös ekososiaalisen sivistyksen kehityksessä. Parhaimmillaan se näyttäytyy koko työyhteisössä tapana olla vuorovaikutuksessa ja toimia niin yhteisön ihmisten kuin kaikkien muidenkin lajien kanssa.

Tärrpit:

- Ekososiaalinen sivistys alkaa myötätunnon ja empatian oppimisella varhaiskasvatuksessa.
- Liikkeelle voi lähteä lähiluonnon tutkimisesta ja monimuotoisuuden ylläpitämisestä.
- Lasten kanssa yhteisesti syy-seuraussuhteiden ymmärtämisen harjoittelua (esim. roskaamisen vaikutus lähiluontoon).
- Erilaiset kestävän elämäntavan tehtävät lujittavat ymmärrystä ihmisen vastuusta ekososiaalisen sivistyksen edistämisestä.

10. Myötätuntokasvatus

Myötätuntoa syntyy varhaiskasvatuksen tai koulun ympäristössä arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Myötätunnon tunteminen toista kohtaan etenee kolmivaiheisesti. Aluksi havaitsemme toisen kärsimyksen tai epämukavan olotilan, tämän jälkeen tekemämme havainnon pohjalta asetumme toisen asemaan ja kuvittelemme miltä toisesta tuntuu. Toisen asemaan asettuminen johtaa käytännön tekoihin toisen kärsimyksen poistamiseksi. Tällöin syntyy myötätuntoa. Ollessamme tietoisia toisen sekä itsemme kärsimyksestä, syntyy meille halua tekojemme avulla vähentää toisen kokemaa kärsimystä. Myötätunnolla on monia rinnakkaiskäsitteitä kuten auttaminen ja empatia. Empatiaan verrattaessa myötätunto eroa siitä siten, että myötätunto sisältää tekoja, empatia sen sijaan pitää sisällään vain toisen tunteen ja tilanteen havaitsemisen.

Varhaislapsuudessa ihminen rakentaa taidot toisten ihmisten kohtaamiseen. Myötätuntoa, ystävällisyyttä ja kunnioitusta käsitellään varhaiskasvatuksessa esimerkiksi vuorovaikutustaitojen kuten kuuntelemisen, ystävällisen käytöksen sekä oman vuoron odottamisen harjoittelulla. Varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen arjessa kulttuurista moninaisuutta eletään todeksi. Toisen auttaminen (niin ihmisen kuin toisen olennon) lisää kehossa dopamiinia ja oksitosiinia, henkilön kokema merkityksellisyyden tunne lisääntyy, kivuntunteet vähenevät sekä myönteiset tunteet lisääntyvät.

Varhaiskasvatuksessa voidaan toteuttaa myötätuntoprojekteja, jotka ovat lasten ohjaamia ja ideoimia projekteja, joiden keskiössä on toisten auttaminen. Projektit eivät aina ole suuria ja pitkäkestoisia, vaan ne voivat olla yhden lapsen omia projekteja. Projektit voivat kuitenkin kasvaa pitkäkestoisiksi ja koko ryhmän yhteiseksi. Pieni oivallus lähiluonnossa, yksikön pihalla tai kotimatalla voi toimia sytykkeenä. Kiinnostus projektin aiheeseen aloittaa toiminnan, joka voi käynnistyä esimerkiksi selälleen kiepsahaneesta koppakuoriaisesta, ulkona lentävästä linnusta tai polulta löytyvästä roskasta. Myötätuntoprojekti voi pitää sisällään lintujen talviruokintaa koko yksikön yhteisenä projektina, ötökkähotellin perustamisen, veden viemistä juotavaksi luonnossa eläville eläimille tai roskien keräämistä lähiluonnossa.

Täripit:

- Ole herkkä lasten aloitteille!
- Anna projekteille turvallista kasvutilaa!
- Anna mahdollisuuksia lasten omille kokeiluille.

- Lasten kanssa tehtävää toimintaa tulee taustoittaa, jotta lapset tietävät miksi esimerkiksi ötökkähotelli rakennetaan tai lintujen talviruokintaa tehdään.

Kuva: Laura Hoppo

11. Ympäristö- ja kestävyyskasvatus

Kantavana ajatuksena ympäristö- ja kestävyyskasvatuksessa voidaan pitää Baba Dioumin ajatusta:

"In the end we will conserve only what we love; we will love only what we understand; and we will understand only what we are taught."

-Baba Dioum, 1968, Senegalilainen metsäinsinööri

Ajatuksen suomennuksena voidaan pitää sanontaa: mitä opin lapsena rakastamaan, sitä haluan aikuisenakin suojella. Eli sen minkä tunnet, sitä haluat suojella.

Lapsen hyvä luontosuhde syntyy turvallisen, kokemuksellisen ja viihtyisän luonnossa oleilun tuloksena. Lapsella tulee olla oikeanlainen vaatetus, maistuvat eväät sekä turvallinen olo luonnossa retkeillessään. Kun alun kiinnostus luontoa kohtaan on herännyt, tuodaan toimintaan lisää tietoa lajistosta ja niiden yhteyksistä ihmisen toimintaan. Hiljalleen ymmärrys ihmisen riippuvaisuudesta luontoa kohtaan kasvaa, kestävään elämäntapaan sekä luonnon kiertokulkuun lisääntyy. Alla olevan kuvaajan tasoilta voidaan siirtyä ylöspäin lasten varttuessa. Toiminnan eri tasoilla voidaan edetä myös pienten lasten kanssa, kaiken perustana toimii kuitenkin turvallisuus ja viihtyvyys, jonka saavuttamisen jälkeen toiminta voi laajentua omasta itsestä ympärillä olevaan maailmaan ja siinä vallitseviin syy-seuraussuhteisiin.

Suomen Latu 2019, Metsämörri esiopetuksessa -opas

Pienten lasten kanssa kestävyys- ja ympäristökasvatus on käytännön toimintaa, kuten tutkimalla oppimista, havaintojen tekemistä, ihmettelyä, oman ympäristön hyvinvoinnista huolehtimista sekä ikätasoon sopivaa vaikuttamista. Toiminta toteutetaan positiivisella vireellä, tekemisen ja ilon kautta. Toiminnan kautta lapsen osallisuus, toimijuus, sosiaaliset suhteet, ekososiaalinen sivistys, vuorovaikutustaidot sekä kestävään elämäntapaan kasvaminen edistyvät.

"Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä. Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. "

-Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 51.

Esiopetuksessa ympäristökasvatus tarjoaa lapsille luontokokemuksia sekä mahdollisuuden tutustua kasveihin, luonnon ilmiöihin ja eläimiin. Ympäristöä havainnoidaan eri aisteja ja havaintovälineitä käyttäen. Opetus voi pitää sisällään myös pieniä kokeita. Tiedon hankintaa harjoitellaan yhdessä hakemalla tietoa lasten mielenkiinnon kohteista. Lapset tutustuvat esiopetuksessa myös luonnonsuojeluun. Tämä luo pohjaa kestäväälle elämäntavalle.

Tärrpit:

- Pienten lasten kanssa toiminta on käytännön toimintaa, ihmettelyä, havainnointia sekä kokemista, jota toteutetaan positiivisella vireellä.
- Esiopetuksessa luontoa havainnoidaan havaintovälineitä käyttäen. Opetus voi pitää sisällään myös pieniä kokeita. Tietoa haetaan yhdessä lapsia kiinnostavista aiheista.
- Myötätunnon ja empatian oppiminen ja kehittyminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa luo pohjan ekososiaaliselle sivistykselle.
- Eväät, oikeanlainen vaatetus sekä turvallinen olo ovat luonnossa retkeilyyn perusta.

11.1. Luonto oppimisympäristönä

Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman mukaan ulko-oppimisympäristöt ovat sisätilojen lisäksi pedagogisia toimintaympäristöjä. Ulkona toimimisessa on paljon hyötyjä. Lähes kaikki toiminta on siirrettävissä myös ulos. Taidehetki luonnossa tai motoristen taitojen harjoittelu metsässä lisäävät lapsen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Luonnossa on mahdollista toimia moniulotteisesti. Usein lähiluonto tarjoaa helposti saavutettavissa olevan monipuolisen oppimisympäristön. Lapsen elinympäristön ollessa turvallinen ja monipuolinen ja hänen saadessaan käyttää ympäristöä hyödykseen innostuu lapsi liikkumaan. Myös kaupungeista tulisi löytyä tilaa lasten vapaalle liikkumiselle. Luonnossa lapsi oppii ympäristövastuuta eli hän tulee tietoiseksi siitä, että kaikki ovat vastuussa ympäristöstämme.

Kuva: Laura Happo

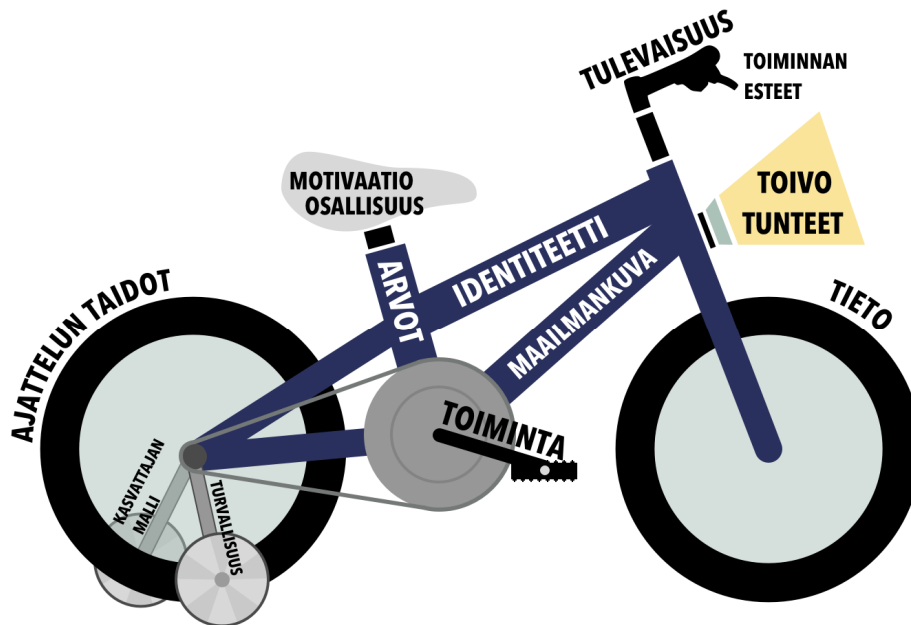
Ulkona toimisen hyödyt (ulottuvat myös aikuisiin):

- Luonnossa liikkuminen parantaa vastustuskykyä monipuolisen mikrobikosketuksen kautta. Tämä on erityisen tärkeää lapsille, sillä heidän vastustuskykynsä vasta kehittyy.

- Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunne lisääntyy, ryhmäytyminen on luontevaa ja helpompaa.
- Haastavat vuorovaikutustilanteet helpottuvat.
- Luonto houkuttelee liikkumaan, fyysinen aktiivisuus lisääntyy.
- Luonnon vaihtelevat ulkoympäristöt tukevat motorista kehitystä. Lapsi oppii tapoja, joilla hallita kehoaan.
- Lähiluonto on aisteja ja kehoa stimuloiva ympäristö, joka tarjoaa mahdollisuuksia kehon rauhoittamiseen ja stressistä elpymiseen.
- Luonnossa oleilu ja sen ihmettely lisää kielellistä ymmärrystä, konkreettisten asioiden saadessa nimen. Lapsi kerää itsenäisesti tietoa, rakentaa tunnetaitojaan ja tekee päätöksiä.
- Ulkona tapahtuva riskileikki tarjoaa lapselle hyviä ja myönteisiä kokemuksia, minäpystyvyyden ja itseluottamuksen kasvaessa. Vauhdikkaat ja riskejä ottavat leikkitilanteet lisäävät lapsen liikkumista, luovuutta sekä sosiaalisia vuorovaikutustilanteita.

11.2. Ilmastokasvatuksen apupyörämalli varhaiskasvatukseen

Ympäristö- ja ilmastokasvatuksesta on luotu erilaisia malleja. Yksi niistä on Tolppasen, Aarnio-Linnanvuoren, Cantellin ja Lehtosen (2017) muodostama kokonaisvaltainen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli. Mallista on luotu varhaiskasvatukseen oma apupyörällinen mallinsa. Polkupyörä valikoitui Tolppasen ym. malliin, sillä ilmastokasvatus polkupyörän tavoin vaatii kaikkia osiaan toimiakseen. Ilmastokasvatuksen ollessa kokonaisvaltaista, on pyörän osia tarpeellista tarkastella myös yksin. Pyörä tarvitsee liikkuaan aina käyttäjän, sen ollessa jatkuvasti liikkeessä.

Varhaiskasvatuksen apupyörämalli (Tolppasen ym., 2017 kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen mallista muokannut Arokanto, 2020)

Polkupyörämallissa pyörät muodostuvat ajattelun taidoista ja tiedoista, jotka mahdollistavat polkupyörän liikkeen. Pyörän rungon muodostavat identiteetti, arvot ja maailmankuva. Nämä osa-alueet luovat pohjan ilmasto-oppimiselle. Pyörät eli tieto ja taito saadaan käyttöön polkimia ja ketjua käyttäen. Ne kuvastavat toimintaa. Satula kuvaa motivaatiota ja osallisuutta. Ohjaustanko kuvastaa suuntautumista tulevaan kohtaan. Ilmastotoiminnan esteitä kuvaavat jarrut, kun taas tunteita ja toivoa pyörän lamppu.

Varhaiskasvatukseen tarkoitettussa Arokannon (2020) apupyörämallissa pyörämalliin on lisätty apupyörät. Apupyörät kuvaavat lasten tarvitsemaa tukea varhaiskasvatuksessa, toinen apupyörä kuvastaa kasvattajan mallia ja toinen turvallisuutta. Kasvattajan mallilla tarkoitetaan esimerkkiä, jota varhaiskasvatuksen työntekijä toiminnallaan lapsille mallintaa. Aikuisella on tärkeä rooli asenteiden, arvojen ja toimintatapojen välittäjänä. Toinen apupyörä on Arokannin mallissa nimetty turvallisuudeksi. Varhaiskasvatuksen toiminnan tulee aina olla turvallista, lapsia ei tule jättää käsittelemään omia huoliaan yksin. Lasten kanssa asioita käsitellään lasten iälle sopivalla tavalla, myönteisesti ja toiveikkaasti.

12. Kuinka kohdata vaikeita aiheita lasten kanssa?

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa henkilöstön on hyvä lähteä liikkeelle lapsiryhmän kysymyksistä, kehitystahosta ja tarpeista. Keskustelussa keskitytään ratkaisuihin ja toivon uhkakuvien sijaan. Lasten kysymyksille ja keskusteluille on tärkeää antaa tilaa. Lapsen kysymyksiin tulee vastata, jottei lapsi jää yksin omien pohdintojensa kanssa. Yhdessä keskustellen voidaan pohtia ratkaisuja esiin nousseisiin ongelmiin. Kasvattaja voi yhteisessä toiminnassa ja keskusteluissa toimia toivon lähettiläänä.

Kasvattajan tulee tiedostaa hänen esimerkkinsä merkitys, aikuinen voi mallintaa ilmastoja tuhoavaa tai kannustavaa ilmastosta huolehtivaa esimerkkiä. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien henkilöiden tulisi tiedostaa oman esimerkkinsä tärkeys. Turvallisuus on varhaiskasvatuksen peruspilari. Pienten lasten kanssa turvallisuuden tunteen tulee kulkea mukana kaikessa toiminnassa, lasten kanssa tulee välttää uhkakuvien luomista.

Pihkala (2019) on täsmentänyt ympäristötunteiden käsittelyn kasvatuksessa ja opetuksessa kolmiportaiseen malliin. Pihkala tiivistää mallinsa kolmeen lauseeseen: oikeuta tunteiden olemassaolo, tarjoa turvallinen tila ja jos koet pystyväsi, tarjoa mahdollisuus syvällisempään käsittelyyn.

3. Kokonaisvaltaisempien käsittelymahdollisuuksien tarjoaminen

2. Keskustelumahdollisuuksien tarjoaminen.

1. Tunteiden olemassaolon sanoittaminen ääneen

Anna Muotka, Vinkkejä ilmastotunteiden käsittelyyn

Ilmastoahdistus voi herättää monia tunteita kuten pelkoa, ahdistusta, huolta, surua, syyllisyyttä, stressiä, innostuneisuutta ja jopa vihaa. Tunteita herää niin aikuisissa kuin

lapsissakin. Aikuisten keskusteluissa ja mediassa esillä olevat aiheet voivat herättää lapsessa ihmetystä. On tärkeää kohdata lapsen huoli ja kysymykset ja käsitellä asioita ikäsopivalla tavalla. Aikuisen tulee kiinnittää huomiota omiin tunteisiinsa, jotta niitä ei siirretä lapselle.

Lapsia on mahdollista tukea ympäristökriisistä esiin nousevien ajatusten käsittelemisessä. Lapsille voidaan opettaa sopeutumistaitoja sekä tukea heidän valmiuksiaan kohdata vastaan tulevia vaikeita ympäristöasioita.

Yksilölliset taidot kuten tunne- ja itsesäätelytaidot auttavat lasta rauhoittamaan mieltään ja keskittymään hyviin puoliin. Kyky joustaa muuttuvissa tilanteissa, taito palautua kuormittavista tilanteista sekä valmius sopeutua uusiin asioihin ovat kaikki tärkeitä yksilöllisiä taitoja, joiden oppiminen auttaa lasta käsittelemään vaikeita aiheita. Arjessa aikuiset näyttävät lapsille mallia eettisten arvojen ja oikeudenmukaisuuden oppimiseen.

Yhteistyötaitoja ovat sosiaaliset vuorovaikutustaidot, ryhmätyötaidot, oman vuoron odottaminen ja neuvottelutaidot ristiriitatilanteissa. Osallisuuden kokemukset sekä ystävyystaitojen kehittäminen ovat myös tärkeä osa yhteistyötaitoja. Lasten aloitteista sekä yhdessä käsitellyistä aiheista voidaan kirjoittaa kirjeitä päättäjille tai mediaan ja näin harjoitella aktiivisen kansalaisen taitoja. Oman yhteisön hyväksi tehtävä vapaaehtoistyö, kuten esimerkiksi roskienkeräystempaus vahvistavat lasten käsitystä heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja luontoon sekä niiden hyvinvointiin.

Tärpit:

- Tiedosta oma roolisi
- Tartu lapsen tekemiin keskustelunavauksiin ja kysymyksiin. Älä jätä lasta yksin pohdintojensa kanssa!
- Vältä uhkakuvien luomista, kaikessa tulee kulkea mukana toivo.
- Henkilöstön roolina on lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen tukeminen.
- Varhaiskasvatuksessa opetellaan taitoja, jotka vahvistavat lapsen kasvua yhteiskunnan jäseneksi & auttavat sopeutumaan ilmastonmuutokseen.

13. Yhteenveto

- Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurillisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys.
- Kestävä elämäntavan kasvatusta ei ole arvovalinta, vaan opetussuunnitelmissa asetettu välttämättömyys. Kestävä tulevaisuuden aiheet kulkevat mukana varhaiskasvatussuunnitelmassa koko suunnitelman läpileikkaavana kokonaisuutena.
- Kestävä elämäntavan kasvatusta pitää sisällään ekologisten arvojen ja toimintatapojen lisäksi kulttuuriperinnön ja eettisen ajattelun kasvua ja kehitystä.
- Kaikki pedagoginen toiminta varhaiskasvatuksessa pohjautuu leikkimiseen. Mitä tahansa asiaa on mahdollista käsitellä ja harjoitella leikin kautta. Leikki avaa oven esimerkiksi ympäristökasvatukseen, yhdenvertaisuuden ja myötätunnon maailmaan.
- Henkilöstön roolina on lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kehittämisen tukeminen.
- Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa opetellaan taitoja, jotka vahvistavat lapsen kasvua yhteiskunnan jäseneksi & auttavat sopeutumaan ilmastonmuutokseen.
- Jokaisessa yksikössä tulee olla nimettynä vähintään neljä vastuuhenkilöä (SALLI, KETU, KUKA & DIGI).
- Vastuuhenkilö edistää opetussuunnitelmien mukaisten tavoitteiden toteutumista.
- Vastaavien ammattitaitoa tuetaan muun muassa tapaamisten, uutiskirjeiden sekä koulutusten avulla.
- KETU-vastaavan voidaan nähdä toimivan oman yksikkönsä tulevaisuuden toivon ja kestävyyskasvatuksen suunnannäyttäjänä.

- Ekososiaalinen sivistys alkaa myötätunnon ja empatian oppimisella varhaiskasvatuksessa: liikkeelle voi lähteä lähiluonnon tutkimisesta ja monimuotoisuuden ylläpitämisestä.
- Ekososiaalisen sivistyksen käsitteleminen on yhdessä lasten kanssa syy-seuraussuhteiden ymmärtämisen harjoittelua (esim. roskaamisen vaikutusta lähiluontoon).
- Erilaiset kestävä elämäntavan tehtävät lujittavat ymmärrystä ihmisen vastuusta ekososiaalisen sivistyksen edistämisestä.
- Myötätuntokasvatusta toteuttaessa ole herkkä lasten aloitteille, anna projekteille turvallista kasvutilaa ja anna mahdollisuuksia lasten omille kokeiluille.
- Ympäristökasvatus on pienten lasten kanssa käytännön toimintaa, ihmettelyä, havainnointia sekä kokemista, jota toteutetaan positiivisella vireellä.
- Esiopetuksessa tapahtuva ympäristökasvatus pitää sisällään luonnon havainnointia havaintovälineitä käyttäen. Opetus voi pitää sisällään myös pieniä kokeita. Tiedonhaku harjoitellaan yhdessä lasten kanssa heitä kiinnostavien aiheiden avulla.
- Eväät, oikeanlainen vaatetus sekä turvallinen olo ovat luonnossa retkeilyn perusta. Lapsille tulee antaa tilaa myös riskien ottamiseen, tämä kehittää mm. lapsen minäpystyvyyttä ja itsetuntoa.
- Vaikeita aiheita käsitellessä aikuisen tulee tiedostaa oma roolinsa kasvattajana. Lapsen tekemiin keskustelunavauksiin tulee tarttua eikä lasta saa jättää yksin omien pohdintojensa kanssa.
- Aikuisen tulee välttää uhkakuvien luomista, kaikessa tulee kulkea mukana toivo.

14. Materiaalivinkkejä

- MAPPA.fi on hakupalvelu ja jakamislusta kaikille kasvattajille. Mapasta löydät tuhansia materiaaleja, menetelmiä, tapahtumia ja palveluita kootusti eri toimijoilta kestävyyskasvatuksen tueksi: [Etusivu - MAPPA.fi](#)
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -sivusto sisältää tietoa tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta varhaiskasvatuksesta sekä toiminnallisesta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelusta. Sivuilta löydät itseopiskelumateriaalia ja menetelmäpankin: [Tasa-arvoinen varhaiskasvatus](#)
- Ilo kasvaa ulkona hankkeen sivustolta löydät materiaalia luontoliikunnan lisäämiseen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tueksi. Materiaalipankissa muun muassa ladattavat lajikortit, aistikortit & leikkikortit: [Materiaalit - Ilo kasvaa ulkona](#)
- Ekotukitoiminta on toimintamalli kestävän kehityksen ja ympäristöasioiden huomioimiseksi työpaikoilla: [Ekotukitoiminta \[Tampereen kaupunki - Luonto ja ympäristö - Ilmastotyö Tampereella\]](#)
- Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas on varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnattu opetusmateriaali kasvatukseen ja opetukseen. Sivusto sisältää tietoa ilmastonmuutoksesta ilmiönä sekä opetusmateriaalia ilmastokasvatukseen: [Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas](#)
- Opetushallituksen kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa -sivusto. Sivusto sisältää tietoa kestävästä kehitystä tukevasta pedagogiikasta sekä sen toteuttamisesta: [Kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa | Opetushallitus](#)
- Fiksusti kouluun -ohjelma tukee lasten liikkumista aktiivisesti ja kestäväällä tavalla koulumatkoilla. Sivusto sisältää materiaalipankin ja lisätietoa: [Etusivu - Fiksusti kouluun](#)
- Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman sivut sisältävät muun muassa työkaluja, materiaalipankin sekä tapahtumakalenterin. Ohjelman tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle liikkumisen ilo sekä riittävä päivittäinen fyysinen aktiivisuus: [Liikkuva varhaiskasvatus - Liikkumisen iloa lapsille](#)

15. Lähteet

Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H., Lehtonen, A. & Tolppanen, S. (2018). Polkupyörämalli ilmastokasvatukseen tueksi. *Ympäristökasvatus*, 3/2018.

Niemistö, D. (2021). Liikunnan merkitys varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Fågel, R., Jussila, V., Sarkkinen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Suomen ympäristöopisto SYKLI, Fågel, R., . . . Sarkkinen, S. (2021). *Ilo kasvaa ulkona: Luontotoiminnan käsikirja*.

Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Opetushallitus, (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022

Parikka-Nihti, M., Suomen Latu & Hiljander, M. (2021). Kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavaa-tulevaisuutta-tukeva-pedagogiikka-varhaiskasvatuksessa-ja>

Parikka-Nihti, M. & Ek, T. (2024) Onni olla ulkona. Luonto- ja kestävyyskasvatus varhaislapsuudessa

Pessi, A. B., Martela, F., Paakkanen, M., & Aaltonen, T. (2017). *Myötätunnon mullistava voima*.

Pihkala, P. (2019). Ilmastokasvatus ja tunteet. Haettu osoitteesta: <https://toivoajatoimintaa.fi/ilmastokasvatus-ja-tunteet/>

Pihkala, P. (2020). Eco-anxiety and environmental education. *Sustainability* (Basel, Switzerland), 12(23), 1–38. DOI: <https://doi.org/10.3390/su122310149>

Pohjonen, H., Korhonen, A., Mikkola, K., Liimatainen, A., Suvanto, S. (2021). (toim.). Haettu osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>

Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuslautakunta, (2022). Tampereen esiopetuksen opetussuunnitelma 2024

Tampereen sivistys- ja kulttuurilautakunta, (2022). Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2022

Tampereen strategia 2030 – Tekemisen kaupunki

säätiö, (2021). Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas. Haettu osoitteesta: <https://vakaniilmasto-opas.fi/>

Salonen, A. O., & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4–15. DOI: <https://doi.org/10.33336/aik.94118>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>